

ОСОБЛИВОСТІ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ МАЛОГО БІЗНЕСУ

Камінська М.Б.

Житомирський інститут МАУП

В статті розглядаються особливості організації бухгалтерського учета на підприємствах малого бізнесу, сучасне становище та пропозиції щодо його удосконалення.

In the article are considered peculiarities of accounting at small business enterprises, present situation and suggestion as to its improvement.

Всі учасники ринку, займаючись бізнесом, бажають знати, скільки коштів вкладають в справу, скільки витрачають, скільки віддають державі у вигляді податків, а скільки коштів залишається у їх особистому розпорядженні. Джерелом цієї інформації є правильно організований бухгалтерський облік. Таким чином, бухгалтерський облік повинний забезпечити: споживачів необхідною інформацією; контроль за наявністю та рухом майна і раціональним використанням всіх видів ресурсів; своєчасне попередження негативних фактів господарської діяльності; розробку заходів щодо покращення фінансових результатів діяльності підприємства; своєчасне і правильне здійснення розрахунків з фінансовими органами.

Подальший розвиток економіки України певною мірою залежить від активності розвитку малого бізнесу. В більшості країнах світу йому належить значне місце в загальній сумі валового національного продукту, виробництві товарів та продуктів, наданні послуг та інше. Це дозволяє не тільки більш повно задовольняти попит населення у виробках, а й збільшувати зайнятість працездатного населення у виробництві, збільшувати надходження грошових коштів до бюджету за рахунок збільшення оплати податків.

Підприємства малого бізнесу за своєю суттю є суб'єктами ринкової інфраструктури, які самостійно здійснюють свою виробничу, торговельну та інші види діяльності, і при цьому можуть розраховувати тільки на свої можливості.

Поняття "суб'єкт малого підприємництва" має свої особливості. Згідно зі ст. 1 Закону України "Про державну підтримку суб'єктів малого підприємництва" від 19.10.2000 р. № 2063 – III суб'єктами малого підприємництва є юридичні особи, суб'єкти підприємництва будь-якої організаційно-правової форми і власності, у яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний період не перевищує 50 чоловік і обсяг річного валового доходу не пе-

ревищує 500 тис. євро. До речі, саме цим Законом встановлено державну підтримку суб'єктів малого підприємництва, однією з форм якої є впровадження спрощеної системи оподаткування, бухгалтерського обліку та звітності.

Щодо поняття "платник єдиного податку," то таким платником є суб'єкт малого підприємництва, який побажав перейти на спрощену систему оподаткування, обліку та звітності і одержав Свідоцтво про право сплати єдиного податку. Такі підприємства називаються суб'єктами малого бізнесу.

Суб'єкти малого бізнесу бухгалтерський облік ведуть відповідно до вимог Закону України "Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні" від 16.07.1999 р. № 996 – XII у такому обсязі й аналітиці, що будуть достатні для складання фінансової звітності. У свою чергу порядок складання фінансової звітності суб'єктом малого бізнесу встановлено П(С)БО 25 "Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва," затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 25.02.2000 р. № 39. Інші затверджені положення (стандарти) бухгалтерського обліку також є нормативно – правовими актами, які регламентують ведення обліку на підприємствах малого бізнесу. Для ведення бухгалтерського обліку підприємства малого бізнесу самостійно повинні визначити форму і методи обліку. Пропонується декілька альтернативних форм і методів обліку, а підприємства повинні знайти варіант наступних рішень:

1. Форма ведення бухгалтерського обліку:
 - ◆ журнально – ордерна;
 - ◆ спрощена для підприємств малого бізнесу;
 - ◆ з використанням обчислювальної техніки;
 - ◆ меморіально – ордерна;
2. Розробка робочого Плану рахунків бухгалтерського обліку з обов'язковим визначенням субрахунків.

3. Використання бланків первинного обліку.
4. Організація внутрішнього обліку і контролю.
5. Створення комісії по проведенню інвентаризацій і списанню товарно – матеріальних цінностей.
6. Визначення форми сплати податку.
7. Організація податкового обліку.

Крім цього підприємства малого бізнесу самостійно визначають свою облікову політику згідно з п. 5 Закону України “Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні”. А вимоги до конкретних положень облікової політики визначаються П(С)БО, інструкціями та іншими нормативними актами, які регулюють ведення бухгалтерського обліку, складання і подання фінансової звітності.

Згідно з П(С)БО 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності” облікова політика – сукупність принципів, методів і процедур, які використовуються підприємством для складання фінансової звітності. Отже, облікова політика підприємства відображає наступні напрямки:

- створення резервів підприємства на забезпечення виплат працівникам;
- вибір методу амортизації основних засобів;
- нарахування зносу на нематеріальні активи;
- порядок відображення в обліку виробничих запасів та їх списання;
- встановлення сумарного критерію для виділення малоцінних необоротних матеріальних активів та вибір варіанта нарахування амортизації: 50 % – при передачі їх в експлуатацію і 50 % – при списанні або 100 % при передачі в експлуатацію;
- встановлення системи оплати праці, матеріального стимулювання;
- облік загальнопромислових витрат та порядок їх розподілу;
- склад адміністративних витрат;
- склад витрат на збут;
- порядок розподілу прибутку;
- визначення кола осіб, на яких покладається матеріальна відповідальність;
- призначення осіб, відповідальних за виписку податкових накладних, бланків суворої звітності та ведення книг обліку придбання і реалізації товарів;
- здійснення внутрігосподарського контролю і складання звітності.

Рішення і вказівки по всіх цих питаннях відображено в наказі 1 поточного року. В подальшому підприємство може тільки підтверджувати раніше прийняті рішення. Пра-

вильна організація бухгалтерського обліку на підприємствах малого бізнесу спрямована на систематизацію в облікових реєстрах методом подвійного запису інформації про наявність і рух активів, капіталу, зобов'язань.

Особливістю організації бухгалтерського обліку на підприємствах малого бізнесу є те, що, як правило, всі його функції виконує одна особа – бухгалтер.

Не можна не відмітити, що наказом Мініфіну України від 19.04.2001 р. № 186 затверджено План рахунків бухгалтерського обліку активів, зобов'язань і господарських операцій суб'єктів малого підприємництва, тобто так званий спрощений План рахунків. На відміну від загального Плану рахунків передбачено тільки синтетичні рахунки, кількість яких дорівнює 25. При цьому облік і узагальнення інформації про позабалансові активи і зобов'язання ведеться підприємствами з використанням позабалансових рахунків класу 0, передбачених загальним Планом рахунків.

Також у спрощеному Плані рахунків рахунки застосовуються для обліку та узагальнення інформації про групи активів, капіталу і зобов'язань. Назви рахунків спрощеного Плану збігаються з назвами аналітичних рахунків загального Плану рахунків, за винятком рахунків 40 “Власний капітал”, 70 “Доходи”, 84 “Витрати операційної діяльності”. Але уникнути відкриття низки субрахунків до таких рахунків бухгалтеру навряд чи вдасться. Наприклад, необхідність заповнення у Балансі (ф. № 1–м) статті “Резерв сумнівних боргів” вимагає введення такого субрахунка на рахунку 37 “Рахунки з дебіторами” та інші. Крім того, для забезпечення необхідної інформації про доходи і витрати з погляду показників Звіту про фінансові результати (ф. № 2–м) потребують деталізації також рахунки 70 “Доходи”, 84 “Витрати операційної діяльності”, 85 “Інші витрати”.

Спрощений план рахунків не містить рахунків класу 9 “Витрати діяльності”, очевидно, це пов'язано з тим, що Інструкцією про застосування плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затвердженою наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291, передбачена можливість невикористання цього класу рахунків суб'єктами малого бізнесу. Підприємства малого бізнесу ведуть облік витрат на виробництво в розрізі економічних елементів, для чого призначено рахунки класу 8 “Витрати за елементами”.

Аналізуючи План рахунків стосовно платників єдиного податку, можна зробити висновок, що вони не можуть використовувати рахунок 82 "Відрахування на соціальні заходи". Це пов'язано з тим, що через цей рахунок проходять суми, пов'язані з нарахуванням на заробітну плату працівників підприємства до Пенсійного фонду (32 %), Фонду соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності (2,9 %), Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття (1,9 %), Фонду страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань (за відповідними ставками). На сьогодні, як відомо, платники єдиного податку звільнені від трьох із чотирьох перелічених платежів. Щодо внесення змін до чинного законодавства платники єдиного податку повинні сплачувати внесок до фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві і обліковуються на окремому субрахунку рахунку 84 "Витрати операційної діяльності".

Щодо суми єдиного податку, то відповідно до останніх змін у П(С)БО 25 "Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва" вона відображається за статтею "Інші операційні витрати" Звіту про фінансові результати, отже, обліковується на рахунку 84 "Витрати операційної діяльності".

Отже, доцільність застосування спрощеному Плану рахунків викликає великі сумніви, оскільки скласти фінансову звітність з його допомогою досить проблематично. Назви субрахунків, що відкриваються, мало чим відрізняються від загального Плану рахунків. Тому, на нашу думку, доцільно скласти робочий План рахунків на підставі загального Плану рахунків.

Після реформування бухгалтерського обліку виникла потреба у перегляді не тільки реєстрів бухгалтерського обліку, а й первинної документації. Оскільки для забезпечення суцільного та безперервного спостереження за господарськими операціями, що здійснюються на підприємствах малого бізнесу, використовують первинні документи. В них фіксуються факти здійснення господарських операцій і вони є основою ведення бухгалтерського обліку. Форма документа має бути простою, зручною і задовольняти вимоги управлінського статистичного і бухгалтерського обліку. На практиці багато форм документів ще не відповідають вимогам реформування обліку. Наприклад, малі підприємства не мають уніфікованих і стандартизованих докуме-

нтів: на оприбуткування запасів, які надійшли від постачальників без документа; на списання МШП, необоротних активів; на відображення витрат, пов'язаних з ремонтами засобів підприємства та інші. Виходячи з цього необхідно провести ревізію діючих форм первинної документації і де треба внести зміни або розробити нові форми документів.

Відповідно до Методичних рекомендацій по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку малими підприємствами, затверджених наказом Міністерства фінансів України від 25.06.2003 р. № 422 передбачено дві форми ведення обліку підприємствами малого бізнесу:

- проста форма бухгалтерського обліку;
- спрощена форма бухгалтерського обліку.

Проста форма бухгалтерського обліку розрахована на невелику кількість господарських операцій та якщо підприємство здійснює діяльність, не пов'язану з виробництвом продукції. Дана форма передбачає ведення Журналу обліку господарських операцій і Відомості 3-м, в якій відображається облік розрахунків з дебіторами і кредиторами та з оплати праці.

Записи в Журналі обліку господарських операцій здійснюються на підставі первинних документів лінійно – позиційним способом за дебетом і кредитом рахунків бухгалтерського обліку за даними: про касові операції, на рахунках в банках, виконані роботи і послуги, нараховану заробітну плату, нараховані і утримані податки, амортизацію, витрати тощо.

Згідно з побудовою обліку витрат і матеріальних ресурсів на підприємствах малого бізнесу придбані і передані для використання матеріальні ресурси відображаються за дебетом рахунку 84 "Витрати операційної діяльності" і кредитом 68 "Розрахунки за іншими операціями", 20 "Виробничі запаси". У даному випадку тільки за результатами інвентаризації можна виявити не піддані обробці матеріальні ресурси, оприбуткування яких відображається за дебетом рахунку 20 "Виробничі запаси" і кредитом рахунку 79 "Фінансові результати". Одночасно для підготовки даних для складання Звіту про фінансові результати (рядок 090 ф. № 2-м) у Журналі корегуються матеріальні затрати способом сторно за дебетом і кредитом рахунку 84 "Витрати операційної діяльності". Кожен місяць в Журналі підраховуються обороти за поточний місяць і визначається сальдо на кінець місяця.

Спрощена форма бухгалтерського обліку рекомендована для малих підприємств, що займаються виробничою діяльністю, наданням

послуг робіт і на яких здійснюється більше 100 господарських операцій за місяць. Ця форма бухгалтерського обліку передбачає узагальнення інформації про господарські операції у п'яти відомостях та оборотно-сальдової відомості. Відомості ведуться окремо за кожен місяць року. Кожна господарська операція відображається у відомості обліку за рахунком, що кредитується, у графі рахунка, що дебетується, та одночасно у відомості обліку за рахунком, що дебетується, із зазначенням кореспондуючого рахунка.

Для обліку готівкових операцій і операцій на поточному та інших рахунках у банках записи здійснюються у хронологічному порядку у Відомості 1-м, де в першому розділі ведеться облік готівки і грошових документів (рахунок 30 "Каса"), а у другому розділі – облік грошових коштів та їх еквівалентів (рахунок 31 "Рахунки в банках").

Відомість 2-м використовується для ведення обліку операцій з сировиною і матеріалами, готовою продукцією, товарами і МШП. Записи починаються із запису залишку запасів на початок місяця у розрізі матеріально-відповідальних осіб. Надходження і вибуття запасів проводиться на підставі накопичувальної відомості, складеної з попередньо згрупованих первинних документів.

Відомість 3-м призначена для систематизації господарських операцій за рахунками з постачальниками та підрядниками, покупцями і замовниками, з підзвітними особами, різними дебіторами і кредиторами, резерву сумнівних боргів, з бюджетом, зі страхування, з оплати праці та доходів майбутніх періодів.

У першому розділі відображаються обороти за дебетом і кредитом рахунків: 37 "Розрахунки з різними дебіторами", 55 "Інші довгострокові зобов'язання", 64 "Розрахунки за податками і платежами", 68 "Розрахунки іншими операціями". У першому розділі відображаються обороти за дебетом і кредитом рахунків: 37 "Розрахунки з різними дебіторами", 55 "Інші довгострокові зобов'язання", 64 "Розрахунки за податками і платежами", 68 "Розрахунки іншими операціями", 69 "Доходи майбутніх періодів". Для відокремлення записів у розрізі вказаних рахунків у графі 3 зазначаються код і назва рахунка, щодо якого здійснюються записи із зазначенням дебіторів, кредиторів, видів зобов'язань, податків. При цьому для дебіторів, кредиторів і зобов'язань відводиться необхідна кількість рядків для впорядкування записів, щодо кожного дебітора і кредитора.

У другому розділі відображається нарахування і виплата заробітної плати, доплат, премій і допомоги у розрізі кожного працівника, а не отримана у встановлений термін заробітна плата вважається депонованою, про що робиться відмітка у графах 3, 4.

Облік основних засобів, нематеріальних активів та їх зносу ведеться по кожному об'єкту у Відомості 4-м. В першому розділі ведеться облік за рахунками 10 "Основні засоби", 13 "Знос необоротних активів", а в другому розділі – за рахунками 14 "Довгострокові фінансові інвестиції", 15 "Капітальні інвестиції", 18 "Інші необоротні активи", 35 "Поточні фінансові інвестиції". Зарухування основних засобів, відображених в першому розділі граф 7-9, має кореспондувати з графою 8 розділу другого Відомості 4-м. І записами по одній із граф 7-13 розділу четвертого Відомості 5-м. Записи у рядках 2, 4, 5 другого розділу Відомості 4-м мають збігатися з даними записів граф 22-25 розділу два Відомості 1-м і за графами 16-20 першого розділу Відомості 3-м.

Облік доходів, витрат, фінансових результатів, власного капіталу, витрат майбутніх періодів, забезпечень майбутніх витрат і платежів ведеться у Відомості 5-м. Вона складається з чотирьох розділів. В першому розділі ведеться облік витрат операційної діяльності на підставі первинних документів, які відображають використання запасів, нарахування заробітної плати, відрахувань на соціальні заходи, витрати, пов'язані з виробництвом і реалізацією продукції за дебетом рахунка 84 "Витрати операційної діяльності", а за кредитом цього рахунка відображається списання витрат на рахунки 23 "Виробництво" або 79 "Фінансові результати".

У другому розділі передбачається ведення рахунка 23 "Виробництво", а в третьому розділі показується формування доходу, фінансових результатів і нерозподіленого прибутку підприємств малого бізнесу. Господарські операції щодо витрат майбутніх періодів, статутного і додаткового капіталу, забезпечень майбутніх періодів і цільового фінансування відображаються у четвертому розділі Відомості 5-м.

Але перед складанням Відомості 5-м необхідно бухгалтеру обрати загальну чи спрощену методику обліку витрат і визначення фінансових результатів діяльності підприємства малого бізнесу. Для суб'єктів малого підприємництва, що виготовляють готову продукцію, передбачається списання всіх витрат діяльності за елементами з кредиту рахунків класу 8 в дебет 79 "Фінансові результа-

ти”. Залишок готової продукції встановлюється за даними оперативного обліку на дату балансу і оцінюється за справедливою вартістю. Встановлена за такою методикою вартість залишку готової продукції відображається у звітному періоді за дебетом рахунка 26 “Готова продукція” і кредитом рахунка 79 “Фінансові результати”.

Коли підприємства малого бізнесу бажають одержати дані про собівартість залишків готової продукції, то усі прямі та загальновиробничі витрати з рахунків класу 8 списуються в дебет рахунка 23 “Виробництво”, а з нього – повністю в дебет рахунка 26 “Готова продукція”.

В кінці місяця підсумкові записи з відомостей переносяться до оборотно-сальдової відомості, яка використовується для узагальнення даних бухгалтерського обліку. Загальна сума дебетових оборотів (графа 29 оборотно-сальдової відомості) має дорівнювати загальній сумі кредитових оборотів (сума даних за графами 4–28 рядка “Усього оборотів за кредитом рахунків”). Дані оборотно-сальдової відомості використовуються для складання Балансу (ф. № 1–м).

Фінансову звітність підприємства малого бізнесу складають спрощену у складі Фінансового звіту суб’єкта малого підприємництва (форма № 1–м) і Звіту про фінансові результати (форма № 2–м).

Метою складання фінансового звіту є надання користувачам повної правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан підприємства на звітну дату. У звіті про фінансові результати розглядається фінансовий стан підприємства з інших позицій, відмінних від прийнятих при складанні балансу. Так, якщо в балансі відображено стан підприємства на певний момент часу, то у Звіті про фінансові результати показано результати виробничої діяльності за певний період.

Ця форма звіту побудована за принципом групування доходів і витрат, що дає змогу оцінити їх рівень і вартість. Така інформація в першу чергу цікавить інвесторів або кредиторів.

Згідно з п. 12 Порядку складання фінансової звітності, затвердженого постановою КМУ від 28.02.2000 р., перед складанням річної фінансової звітності обов’язковим є проведення інвентаризації активів і зобов’язань підприємства.

Квартальна фінансова звітність подається підприємствами не пізніше 25 числа місяця, що настає після звітного кварталу, а річна не пізніше 20 лютого наступного за звітним року.

Отже, реформування бухгалтерського обліку та звітності, з одного боку, вирішило деякі проблеми, а з іншого боку, поставило ряд запитань перед підприємствами, щодо ведення обліку. У процесі проведення реформи не тільки змінився План рахунків, фінансова звітність, а й змінилося ставлення до бухгалтерського обліку. Йому повертаються аналітико-управлінські функції, а бухгалтеру надається значна свобода дій і одночасно з цим збільшується його відповідальність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бухгалтерський облік на малому підприємстві. – Харків: Фактор, 2003.
2. Закон України “Про державну підтримку малого підприємництва” від 19.10.2000 р.
3. Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність” від 16.07.1999 р., № 996-XIV.
4. Методичні рекомендації по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку малими підприємствами. Наказ Мінфіна від 25.06.2003 р., № 422.
5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 “Фінансовий звіт суб’єкта малого підприємства”, від 25.02.2000 р. № 39.